

МАРГИНА КАО ПРОСТОР ПРОМЕНЕ: ИНТЕГРАЦИЈА ФИЛОЗОФСКИХ И ПСИХОТЕРАПИЈСКИХ ПРИСТУПА У САВЕТОДАВНОЈ ПРАКСИ

Теодора Славковић¹

Апстракт

Рад истражује идеју имплементације иновативног маргиналистичког психотерапијског принципа као интегративног модела саветодавне праксе која спаја психолошку, филозофску и етичку димензију човековог искуства. Ослањајући се на идеју Дражена Павлице који полази од концепта маргине као егзистенцијалног и гнозеолошког простора, рад показује да управо на периферији свести настају потенцијали за унутрашњу промену, креативност и реконструкцију идентитета. Кроз анализу терапијског односа, процеса ослушкивања садржаја са маргине свести и етичности, приказан је маргиналистички принцип и његова примена. Принцип се приказује као модел који омогућава дубљу свесност и самопроцес, у којем саветник делује као сведок и подршка, а не као експерт. Рад такође разматра могућности примене овог принципа у различитим контекстима саветодавног и психотерапијског рада, као и изазове који прате његову практичну имплементацију.

Кључне речи: маргинализам, маргина, психотерапија, егзистенцијализам, саветодавна пракса, етика.

Увод

Савремено поимање света базирано је на статистичком моделу. Човек данашњице свакодневно мора да усваја и вреднује велике количине података само како би задовољио свега основне своје потребе – за сигурношћу и за припадањем. Поседовање и манипулисање информацијама обезбеђује нам осећај сигурности, збринутости, као и задовољење дубоке потребе да негде припадамо, да нас други прихватају – било да је реч о великим друштвеним групама или друштвеним релацијама. Јавља се бојазанда други доживљавају позитивна искуства у којима појединац не учествује, због чега се осећа изоловано и искључено. У литератури је овај феномен познат као *страх од пропуштања – Fear of Missing Out (FOMO)* и карактерише га импулсивна потреба за повезивањем и сталним контактом са људима. Свет у коме смо вредни само онолико колико смо информисани развија нас и наводи на стање перманентног поређења са другима, површности у размишљању и губитка аутентичних, личних жеља. Егзистенцијалну празнину избегавамо прекомерном акцијом, тражењем смисла у рутини и устројавањем себе у нормама.

Управо онда када све говори насупрот оригиналности, када је главни задатак уклопити се и *центрирати* у односу на друштво, јавља се у аутентичном мислећем бићу бунт – потреба да застанемо, окренемо се себи и ослушнемо суптилне,

---

¹ Теодора Славковић, Еморацио психотерапијски центар, Краљево, Србија, slavkovicteodora10@gmail.com

периферне, садржаје свести. Испод површинског слоја рутине и калупа налазе се нашемисли, сензације и једва осетни наговетаји значења који нам често измичу и остају вандомета директне речи. Ови садржаји повремено постану центар нашег размишљања, сасвим довољно да наговесте да је наше поимање ствари које нас окружују много комплексције од категорија и таксономија на које смо навикли да рашчлањујемо наш свет. Појединац који ово препозна освестио је у себи *маргинализам* – простор у ком се сусреће са сопственом неодређеношћу, како то наводи Дражен Павлица. Маргина, дакле, у овом контексту, не представља перифесију нити скрајнутост, већ унутрашњи простор потенцијала – место где се несвесно и свесно додирују и стварају простор егистенцијални простор промене.

Наука, медицински модел нормалности, заснивају се на објективним чињеницама, биолошки мерљивим параметрима. У психологији, овакво усмерење наводи практичаре да психичке поремећаје посматрају као прост збир симптома, *болести* које треба дијагностиковати и отклонити, слично ономе како се лече и телесне болести. Свако ко се икада замислио над комплексношћу људског искуства увиђа колико овакав редукционистички приступ занемарује и умањује људско искуство. Изостаје холистичко тумачење човека – његовог рада на себи као континуираног путовања. Психолошке потешкоће, као наводи Роналд Лаинг, настају онда када појединац није у стању да утентично живи свој живот услед социјалних притисака, страхова и очивања своје средине. Сваки неуспех појединца да буде истински свој и актуализује себе доводи до кризе. Стога се рад са појединцем у оквиру психотерапијског и психосаветодавног рада мора фокусирати на интеграцију, уместо на пуко „поправљање“ симптома. Нормалност, дакле, треба посматрати шире: као непрекидно конструисање себе у односу на свет.

Маргинализам

Како је тема којом се бавимо неуквирљива – бавимо се нечиме што је само по себи изван оквира, иза оквира или између оквира – ослушкујемо доживљаје који су у повоју, донекле смо ослобођени прецизних дефиниција и крутог устројавања наше промисли. Ово нипошто не значи да је маргинализам несхватљив, нити да је необјашњив. Настојимо га дефинисати само до оне мере која је у функцији бољег разумевања, нипошто преко тога, јер је свака крута категоризација начелно контрадикторна маргинализму.

Дражен Павлица је маргину позиционирао као онтолошку и гносеолошку категорију која представља полазну тачку у разумевању човекове унутрашње динамике. Управо јемаргина место на коме садржаји свести почињу да добијају свој облик и форму. Она није никаква периферија нити скрајнутост већ простор без јасних граница у коме извиру идеје у својој изворној форми, несаботиране и непрерађене. Павлица такође наглашава двострукоост маргине: човек на маргини прихвата непостојање тако стабилне структуре услед чега се јавља осећај угрожености уз истовремени осећај слободе који произилази управо из одсуства устројења и шаблона. Маргина изазива страх јер деконструира познато али и ослобађајућа јер дозвољава ново.

Друштво које идеализује центар – јасноћу, формиране идентитет, стабилност и мерљиве податке учи нас да се устручавамо испред нејасног, неодређеног и

иновативног. Ипак, управо у тим непознаницама – тренуцима недефинисаности, сумње и тишине (које представљају маргину онакву каквом је у овом тексту помињемо) – настаје аутентична индивидуа. Маргинализам уважава тишину и даје значај неодеђеном и неодговореном. Ослобађа појединца друштвених норми и очекивања, бацајући светло на оно суштинско за његов аутентични развој – тихе, суптилне телесне и преднаративне сигнале.

Захваљујући исцрпној и аналитичкој таксономији Дражена Павлице можемо јасно идентификовати различите „слојеве“ маргине: *перцептивна маргина* која се односи на телесне сензације које немају јасну форму; *наративна маргина* која се тиче елемената приче који остају несагласни, непотпуни или непроговорени; *идентичка маргина* кроз сегменте идентитета које особа држи неистражене и скривене и *социјална маргина* - положаји и улоге које су маргинализоване у друштвеном простору. Оваква анализа маргине пружа нам бољи увид у њене кључне аспекте и донекле нуди оквир нашег рада. Надаље, важно је нагласити, разумећемо да је задатак сваког појединца који се осећа као маргиналац да себи постави питање *Где послушати? Како пригрлити све делове себе?*

Маргинализам у психотерапијској и психосаветодавној пракси

Основни задатак маргинализма је да у појединцу освести његову периферију свести и садржаје који са ње долазе. Целокупно људско искуство концентрисано је око *центра* и садржаја који у њега пристижу, што по правилу јесу устаљене асоцијације, модели размишљања и шаблони у понашању. Значајан број емоционалних сигнала и телесних сензација остаје на периферији наше пажње а управо је то простор аутентичног бића - простор потенцијала.

Традиционална психотерапијска и психосаветодавна пракса у први план поставља видљиве симптоме и очигледне проблеме. Но, ипак, многе психолошке потешкоће и проблеми савременог човека немају јасно клиничко утемељење већ само наговештај и корен у суптилним процесима – попут телесних симптома, фрагмената приче који самостално извиру из појединца или назнаке конфликта унутар или изван особе. Павлица и Јекнић дефинишу маргину као простор у коме се налазе потенцијали за аутентичност и креативност, промену и реконструкцију идентитета. Оваквом поставком терапеут или саветник поставља се у улогу сарадника, који заједно са клијентом усмерава пажњу управо на те суптилне садржаје, уместо да се баве проналажењем решења и отклањањем симптома. Психотерапеут или саветник представља модератора на путу разликовања садржаја (онога што се јавља у свести) и процеса (начина на који то нешто доживљавамо).

Феноменолошки приступ човеку којим се маргиналистички психотерапијски принцип карактерише, попут оног који заступају Карл Роџерс и Еуген Гендлин, полази од идеје да је основа психолошког рада оно што је за појединца лично, непосредно искуство – осећаји, телесни доживљаји и унутрашње интуиције. Терапијска промена дешава се управо онда када клијент на аутентичан и непосредан начин ступи у контакт са сопственим унутрашњим светом. Маргиналистички психотерапеут или саветник потребно је да се одликује емпатијом, недирективношћу, прихватањем и емотивном топлином јер је само кроз креирање стимулативне атмосфере могуће унутрашње истраживање клијента. За

разумевање маргинализма од великог значаја је и Гендлингово формулисање термина *felt sense* – телесног осећаја који није пука телесна сензација већ много више од збира чулних утисака – кондензовано и комплексно у телу доживљено значење одређене ситуације. Овиме се наглавава значај маргиналних садржаја који претходе језику, мисли или јасној емоцији и јављају се у форми рубних идеја – истовремено присутних и неухватљивих. Још једна кључна тачка подударања са Карлом Роџерсом представља маргиналистичко схватање настајања човека као целоживотног процеса – кроз непрекидну интеракцију са собом, сопственим садржајима али и светом око себе. Маргиналац не тежи да буде прихваћен од стране центра и *мејнстрима* нити жели да нужно буде у отпору и идентификује се са алтернативом. Он прихвата сопствени дуалитет и неодређеност, сопствену вишедимензионалност, критички проматра и центар и алтернативу и настоји да оформи сопствено, непоновљиво становиште према себи и свету око себе.

Терапеут или саветник који негује маргинализам мора поштовати основна начела маргиналистичког принципа: *валидирање искуства маргине* односно прихватање и препознавање субјективног доживљаја клијента, *присутност на граници* у простору неизвесности, без нуђења готових решења и *подстицање аутентичности и одговорности*. Маргинализам настоји да подстакне појединца у целовитом прихватању себе али и у преиспитивању наметнутих улога. Заједнички задатак мора бити развијање критичке дистанце и самосталног промишљања о свим аспектима личног искуства. Само кроз преузимање активне улоге у реконструкцији личног система вредности и односа у којима учествује појединац може изградити нове, одрживије начине функционисања.

У раду са клијентима полазну тачку представља усмерење ка посматрању и препознавању садржаја сопственог живота – од простих задатака који се тичу препознавања пријатности, смисла или благостања. У раним фазама рада, задатак јесте јачање способности да клијент уопште региструје позитивна искуства која често остају занемарена и у позадини централних стресних и негативних доживљаја. Настојимо да код клијента развијамо свесност о томе како се односи према сопственим животним доживљајима након чега је могуће преусмеравање са садржајана процес. Оспособљен да региструје шта се дешава, појединац почиње да испитује *како живи* – усложњава се тумачење сопственог искуства. Маргинализам и ослушкивање суптилних идеја омогућава освешћивање начина на који клијент брине о себи, како реагује на сопствене потребе, и понашања која доприносе или нарушавају њихово благостање.

Интеграција целокупног знања води ка клијентовом преузимању активне улоге у сопственом животу – изградњи особе каква жели да постане. Тренутак када је појединац оспособљен да симптом тумачи као сигнал и из њега црпи информације уместо сметње коју треба отклонити јесте тренутак активног преузимања улоге у сопственом животу и отпочињања промене. На основу овог увида поставља се темељ за увођење малих, одрживих и реалистичних промена.

Маргинализам и маргиналистички психотерапијских принцип, у својој суштини, имплементирају сазнања и начела *позитивне психологије* кроз подстицање смисла и циљева, трагање у непознатом и креирање личног усмерења. Фокус јесте на идентификацији и коришћењу личних снага, развоју појединца који је способан да

сеса извазовима критични и функционално суочи. Свеукупан отклон и од центра и од алтернативе и развој сопствене свесности представља нит која доприноси јачању менталне отпорности и способности адаптације на животне изазове.

Практична примена

Потребе мислећег поједина су комплексе, стога се маргиналистичко решење нуди као алат путем кога се на адекватан начин може одговорити на сложеност људског искуства. Овакав интегративни и флексибилни модел омогућава клијенту да неспутано испољи себе и интегрише све личне доживљаје у целокупно животно искуство – без оцене о њиховој важности и друштвеној прихваћености. Јер свака мисао и идеја која може бити назнака промене вредна је помена и пажње.

Интегративни приступ омогућава терапеуту или саветнику да комбинује различите технике и теоријске моделе како би на адекватан начин одговорио на индивидуалне потребе сваког клијента.

Конкретне технике којима се користи маргиналистички психотерапеут или саветник могу произилазити из различитих психотерапијских усмерења и других сазнања која стижу из психологије и сродних наука. Терапеут односно саветник нема ограничења у избору техника док год оне поспешују свеност и ослушкивање оригиналних идеја појединца. Главни принципи којима се терапеут односно саветник руководи јесте акценат на препознавању маргиналних садржаја уместо једноставног фокуса на циљеве и рационална објашњења. Задатак терапеута односно саветника јесте вођење процеса упознавања са суптилним сигнаlima: апсектима клијентовог говора, паузамау изражавању, контрадикторним емоцијама и појавама које на први поглед делују *безсмисла*. Наредни принцип којим се руководи маргиналистички психотерапеут односно саветник јесте толерисање недоређености односно подстицање клијента да остане у простору непознатог, неодређеног или чак непријатног уместо да процес сазнања пожурује. На овај начин клијенту је омогућено да постепено истражи и артикуише своје мисли, развије самосвет и изгради сопствено разумевање. Трећи принцип односи се на емпатично сведочење унутрашњој борби клијента. Терапеут односно саветник нема директивно усмерење ка интервенцијама већ је сведок и потпора клијенту при његовом самосталном решавању унутрашњих конфликта. Оваквим приступом постиже се осећај сигурности, прихватања и разумевања.

Маргиналистички психотерапијски принцип може постати значајан оквир за унапређивање психотерапијске и саветодавне праксе чинећи сам рад са клијентом дубље персонализованим чиме се подстиче развој самосвести и аутентичности. Терапеут или саветник омогућава клијенту да боље разуме себе и своје унутрашње потребе управо кроз ослушкивање свих аспеката, не само централних односно проблемских. Имплементирајући филозофију позитивне психологије маргиналистички принцип акценат ставља на личну иницијативу и оснаживање клијента. Управо активним учествовањем у процесу самоспознаје клијент развија осећај компетентности и контроле над сопственим животом.

Маргиналистички принцип посебно применљив у раду са младим особама које се налазе у фази формирања сопственог идентитета, вредности и идентификовања са улогама у друштву. Конфузија и амбивалентност према наведеним садржајима које

сутипичне зна овај развојни период могу бити подстичуће за развој уколико су адекватно усмерене. Терапеут односно саветник користи технике ослушкивања, јачања свести и емпатичног сведочења како би омогућио да ови маргинални аспекти идентификују и интегришу у целокупни доживљај младе особе.

Клијенти који не осећају дубљи смисао сопственог живота, већ празнину и дезорјентацију кроз маргиналистички психотерапијски принцип могу трагати за суптилним аспектима њиховог бивања који нуде смисао и откривају начине на које можемо функционално мењати себе и своје обрасце понашања. Често је искључиво поступање из центра и из улога које су нам у друшту додељене главни разлог за недостатак животног циља. Враћање фокуса на лична осећања, мисли и вредности може помоћи појединцима да идентификују своје идеје и пронађу смисао у сопственом деловању.

Креативни појединци који често имају комплексна поимања себе и унутрашња искуства захтевају нетрадиционални језик и структуру у психотерапијском или саветодавном раду. Управо им маргиналистички принцип може пружити слободнији простор у коме могу лакше артикулисати идеје и мисли са руба свести. Терапеут узима интегришућу улогу – повезујући маргинална искуства са конкретним облицима стварања.

Закључак

Маргиналистичка мисао примењена у психотерапијској и саветодавној психолошкој пракси наглашава интердисциплинарност. Овакав приступ поштује хуманистичка сазнања о човеку али и примењује критичко-филозофску праксу самопромишљања. Терапеут или саветник представља потпору клијенту у расветљавању и анализителесних и мисаоних сигнала који долазе са руба свести и који су, као такви, неодређени и недовољно познати.

Холистички приступ разумевању свести, процесу доношења одлука и личног развоја проистиче из маргиналистичког усмерења чија је полазна тачка целовитост. Маргинализам није одлазак у екстрем, нити нагињање ка центру или алтернативи. Маргиналистички принцип не пружа отпор према другим усмерењима већ их успешно обједињује и креира простор у коме је свака аутентична идеја прихваћена.

Маргиналистичка психотерапија није нови терапијски правац, већ метод који се може применити без обзира на примарну оријентацију терапеута. Представља суштину терапеутовог или саветничког рада: да појединца оспособи да препозна, разуме и јасно изрази своје мисли, осећања и доживљаје. Поред тога, главни задатак рада са клијентом мора бити и успостављање здравих и одрживих граница у односу на спољашње утицаје. У крајњој линији, маргинализам се односи на живљење живота активно и свесно, уместо пуне егзистенције.

У завршној мисли потребно је нагласити да маргинализам треба тумачи као шири концептуални оквир који свим актерима психотерапијског или саветодавног рада омогућава да открију, испитају и преобликују садржаје који су у нама а налазе се на рубу свести, чиме их смештају у само средиште аутентичног живота који води самоактуализацији.

Литература

1. Rogers, C. R. (1962). *Toward becoming a fully functioning person*. In A. W. Combs (Ed.), *Perceiving, behaving, becoming: A new focus for education* (pp. 21-33). Association for Supervision and Curriculum Development.
2. Corey, G. (2020). *Theory and practice of counseling and psychotherapy* (10th ed.). Cengage Learnin.
3. Frankl, V. E. (1966). *Logotherapy and existential analysis — a review*. *American Journal of Psychotherapy*, 20(2), 252–260.
4. Gupta, M., & Sharma, A. (2021). *Fear of missing out: A brief overview of origin, theoretical underpinnings and relationship with mental health*. *World Journal of Clinical Cases*, 9(19), 4881-4889.
5. Ikemi, A. (2005). *Carl Rogers and Eugene Gendlin on the Bodily Felt Sense: What they share and where they differ*. *Person-Centered & Experiential Psychotherapies*, 4(1), 31–42.
6. Јекнић, П. (2025). *О маргинализму, маргиналистичком психотерапијском принципу са практикумом*. *Маргинализам у религији, науци, филозофији и уметности*, 213 – 222.
7. Laing, R. D. (1960). *The divided self: An existential study in sanity and madness*. Tavistock Publications.
8. Maslow, A. H. (1962). *Some basic propositions of a growth and self-actualization psychology*. In A. W. Combs (Ed.), *Perceiving, behaving, becoming: A new focus for education* (pp. 34-49). Association for Supervision and Curriculum Development.
9. Maurer, M. M., & Daukantaitė, D. (2020). *Revisiting the organismic valuing process theory of personal growth: A theoretical review of Rogers and its connection to positive psychology*. *Frontiers in Psychology*, 11(1706).
10. Павлица, Д. (2025). *Маргиналије у одбрану маргине*. *Маргинализам у религији, науци, филозофији и уметности*, 9-18.
11. Ријавец, М., Миљковић, Д., Брдар, И. (2008). *Позитивна психологија: знанствено истраживање људских снага и среће*. Загреб.
12. Славковић, Т. (2025). *Маргиналистички психотерапијски принцип у саветодавној пракси*. *Маргинализам у религији, науци, филозофији и уметности*, 223-229.

MARGIN AS A SPACE FOR CHANGE: INTEGRATION OF PHILOSOPHICAL AND PSYCHOTHERAPEUTIC APPROACHES IN COUNSELING PRACTICE

Teodora Slavković¹

Abstract

The paper explores the idea of implementing an innovative marginalist psychotherapeutic principle as an integrative model of counseling practice that combines psychological, philosophical, and ethical dimensions of human experience. Drawing on Dražen Pavlica's concept of the margin as an existential and epistemological space, the paper demonstrates that it is precisely at the margin of consciousness where the potential for inner transformation, creativity, and identity reconstruction emerges.

Through the analysis of the therapeutic relationship, the process of listening to the contents from the margin of awareness, and the ethics, the marginalist principle and its application are presented. The principle is shown as a model that enables deeper awareness and self-processing, in which the counselor acts as a witness and support rather than an expert.

The paper also examines the possibilities of applying this principle in various contexts of counseling and psychotherapeutic work, as well as the challenges accompanying its practical implementation.

Keywords: marginalism, margin, psychotherapy, existentialism, counseling practice, ethics.

---

¹ Teodora Slavković, Emoracio Psychotherapy Center, Kraljevo, Serbia, slavkovicteodora10@gmail.com